

на виникнення цивільних прав та обов'язків; г) всі дії, що здійснив працівник органів місцевого самоврядування, є виконанням ним своїх безпосередніх посадових обов'язків та, відповідно, є публічними відносинами.

1. *Новицкий И. Б.* Римское частное право: учебник / И. Б. Новицкий, И. С. Перетерский. – М., 1998. – С. 430. 2. *Первомайский О. О.* Договірне регулювання відносин із надання послуг / О.О. Первомайский // Розробка механізму правового регулювання договірних відносин у підприємницькій діяльності / за ред. В. В. Луця. – К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. – С. 228. 3. *Цивільний кодекс України*: науково-практичний коментар. – Х.: Одиссей, 2008. – С. 826. 4. *Резнікова В. В.* Правове регулювання посередництва у сфері господарювання (теоретичні аспекти): монографія / Резнікова В.В. – Х, 2010. – С. 155 – 163. 5. *Отдельные виды обязательств. Курс советского гражданского права* / Б. Антимонов, И. Брауде, К. Граве и др. – М.: Госюриздат, 1954. – С. 221. 6. *Гражданское право. В 2 т.* / под ред. Е. В. Суханова, Т. 2. – М.: БЕК, 1994. – С. 198. 7. *Кабатов В. А.* Возмездное оказание услуг / В. А. Кабатов // Гражданский кодекс РФ, Ч. 2. – М., 1996. – С. 392; *Яковлев В. Ф.* Гражданско-правовой договор в сфере обслуживания / Яковлев В.Ф. – М.: Наука, 1980. – С. 17; *Гриняк А. Б.* Особливості розмежування договорів підряду та договорів із надання послуг / А. Б. Гриняк // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 4. – С. 18 – 19. 8. *Кротов М. В.* Обязательство по оказанию услуг в советском гражданском праве: учебное пособие / Кротов М.В. – Л., 1990. – С. 12. 9. *Лазор Н.* Відмежування трудового договору від цивільних договорів / Н. В. Лазор // Право України. – 1997. – № 12. – С. 85 – 86. 10. *Трудовой договор.* Цивилистическое исследование: [ч. 1: Общее учение] / Л. С. Таль. – Ярославль: Тип. Губуправления, 1913. – С. 1 – 2. 11. *Паишков А. С.* Договоры о труде в условиях многоукладной экономики / А. С. Паишков // Государство и право. – М.: Наука, 1993. – № 6. – С. 60. 12. *Афанасьев К. К.* Адміністративний договір як форма державного управління (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / К. К. Афанасьєв. – Х., 2002. – С. 10. 13. *Кравцова Т. М.* Адміністративно-правові засади здійснення державної регуляторної політики в сфері господарювання: дис. ... докт. юрид. наук / Кравцова Т.М. – Х., 2004. – С. 228. 14. *Крупчан О. Д.* Організація виконавчої влади в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук / О. Д. Крупчан. – Х., 2013. – С. 22. 15. *Международное экономическое право: ученик; пер. с фр.* / Д. Карро, П. Жюйар. – М.: Международные отношения, 2002. – С. 403.

УДК 347.763

Н. В. ТРОЦЬОК
А. М. БОНДАРЕВА

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ТРАНСПОРТНОГО ЕКСПЕДИРУВАННЯ

Дається юридична характеристика договору транспортного експедирування та встановлено його місце в системі договірних зобов'язань. Розглядаються особливості

© ТРОЦЬОК Ніна Валеріївна – старший викладач кафедри цивільного права і процесу Юридичного інституту Національного авіаційного університету

© БОНДАРЕВА Анна Миколаївна – магістр права Юридичного інституту Національного авіаційного університету

та відмінності договору транспортного експедирування від договору перевезення та інших договорів у сфері надання послуг.

Ключові слова: транспортне експедирування, договір транспортного експедирування, експедитор, перевізник.

Троцюк Н.В., Бондарева А.Н. Правовая природа договора транспортного экспедирувания

Дана юридическая характеристика договора транспортного экспедирувания и установлено его место в системе договорных обязательств. Рассматриваются особенности и отличия договора транспортного экспедирувания от договора перевозки и других договоров в сфере предоставления услуг.

Ключевые слова: транспортное экспедирувание, договор транспортного экспедирувания, экспедитор, перевозчик.

Trotsyuk Nina, Bondareva Anna. The legal nature of the contract of freight forwarding

The work provides a legal description of the contract of freight forwarding and finds out its place in the contractual obligations. The features and differences of the contract of freight forwarding transportation agreement and other agreements in the provision of services.

Key words: freight forwarding, contract of freight forwarding, forwarder, carrier.

На думку науковців, дослідження правової природи будь-якого цивільного договору потребує вивчення підстав виокремлення відповідного договору в системі цивільних договорів, які дозволяють виявити його співвідношення з тією чи іншою групою цивільних договорів або встановити його самостійність. Такі підстави являють собою певні класифікаційні критерії поділу договорів на види в єдиній системі договірних конструкцій¹.

При цьому дослідження правової природи договору транспортного експедирування має здійснюватися з позицій системного підходу у розрізі встановлення системоутворюючих зв'язків з іншими групами цивільно-правових договорів.

Визначення місця договору транспортного експедирування в системі цивільно-правових договорів має важливе практичне значення, оскільки дає можливість визначити його галузеву належність, характеристику, особливості та відмінності від договору перевезення та інших договорів у сфері надання послуг.

Саме через встановлення місця договору транспортного експедирування серед інших договорів у сфері надання послуг можна вирішити цілий ряд дискусійних питань, пов'язаних із елементами договору, істотними умовами, узгодити конструкцію з імперативними вимогами чинного законодавства.

Проблематика наукового дослідження сфери надання послуг транспортного експедирування були предметом праць таких зарубіжних вчених, як Н.В. Морозова, О.В. Ребриков, А.І. Хаснутдинов, С.П. Хмельов тощо. На національному рівні дослідження договору транспортного експедирування відображені лише в окремих працях І.А. Діковської, Є.В. Додіна, Н.С. Золотникової, О.С. Кужко, В.В. Луця, М.Л. Луцик та інших.

Залишається невирішеною низка питань щодо поняття договору транспортно-експедирування, визначення його місця в системі договірних зобов'язань, співвідношення з іншими договорами. Усе вищевикладене й зумовило необхідність дослідження договору транспортно-експедирування, визначення його особливостей та відмінностей від договору перевезення та інших договорів у сфері надання послуг.

Законодавство, що регулює перевезення вантажів, завжди розвивалося з орієнтиром на договір перевезення конкретного вантажу через брак інших договірних форм. Не можна заперечувати, що система правового регулювання відносин, пов'язаних з перевезеннями вантажів, традиційно виходить з необхідності врегулювання більш детально зобов'язань вантажовідправників і перевізників, що випливають саме з договору перевезення конкретного вантажу.

З прийняттям ЦК України² від 16.01.2003 р. ситуація змінилася. Залучення все більшого кола суспільних відносин з перевезення вантажів до сфери правового регулювання сьогодні тягне за собою те, що відносини з перевезення регулюються системою транспортних договорів, які є підставою виникнення відповідних цивільно-правових зобов'язань. Академік В.В. Луць поділяє так звані транспортні договори на основні та допоміжні. Основні транспортні договори опосередковують головну сферу взаємовідносин транспортних організацій та клієнтури (договори про перевезення пасажирів, вантажів, багажу та пошти, договори буксирування). Допоміжні договори сприяють нормальній організації перевізного процесу (договори на організацію перевезень, експедиції, на експлуатацію під'їзних колій, подачу і забирання вагонів тощо)³.

Серед допоміжних договорів, що пов'язані з перевезенням вантажів, виділяють також договори транспортно-експедирування. Раніше транспортно-експедиційне обслуговування розглядалось законодавством у якості певного набору додаткових до перевезення вантажу операцій і послуг, що виконуються для вантажовідправника або вантажоодержувача транспортно або іншою спеціалізованою організацією. Сьогодні ж договір транспортно-експедирування регулюється законодавством у якості самостійного цивільно-правового договору (глава 65 ЦК України⁴, ст. 316 ГК України⁵, Закон України "Про транспортно-експедиторську діяльність"⁶).

За договором транспортно-експедирування одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу⁷. Тобто, експедитор надає послуги лише пов'язані з перевезенням вантажу, а не послуги безпосереднього перевезення вантажу. Експедитор може діяти як від імені клієнта, так і від свого імені. Якщо експедитор за умовами договору діє від імені відправника, то щодо відносин з договору експедиції застосовуються положення про договір доручення. У разі, якщо він діє від свого імені, застосовуються відповідні правила про договір комісії. Отже, можна стверджувати що, договір експедиції

може містити елементи кількох видів договорів (перевезення, доручення, зберігання, комісії, підряду тощо), які тісно переплітаються в одному юридичному факті (договорі)⁸.

Необхідність відокремлення одного договору від іншого, з'ясування специфічних рис та правового регулювання того чи іншого різновиду договірних зобов'язань обумовлені не тільки теоретичною, але і певною практичною необхідністю.

Співвідношення договору транспортного експедирування саме з договором перевезення має свою глибоку історію. Відповідно до правової дійсності радянського та ще більш раннього дореволюційного періодів, договір транспортного експедирування відокремився від договору перевезення, був допоміжним зобов'язанням по відношенню до договору перевезення та перебував в юридичному та фактичному зв'язку з договором перевезення. Підставою для відокремлення договору транспортного експедирування в особливий договірний тип є та обставина, згідно з якою він спрямований на надання таких послуг, які за своєю значимістю та їхніми індивідуалізуючими властивостями отримали необхідний ступінь самостійності та відповідно вимагають самостійного регулювання на законодавчому рівні.

В даний період транспортно-експедиторське обслуговування розглядалося законодавством як певний набір додаткових до перевезення вантажу операцій та послуг, що виконуються для вантажовідправника чи вантажотримувача транспортною або іншою спеціалізованою організацією. Регулювалися вказані відносини в мінімальному ступені транспортними статутами, кодексами та правилами перевезення вантажу, що видавалися відповідно до цих статутів та кодексів. На сьогоднішній день ще досі діє Постанова Ради Міністрів УРСР від 27.06.1969 р. № 401 «Про Статут автомобільного транспорту УРСР»⁹.

На нашу думку, питання про співвідношення договору перевезення та договору транспортного експедирування є не менш важливим в цивільно-правовій науці. Залежно від його вирішення застосовуються ті чи інші норми, що регулюють відповідальність транспортного експедитора за невиконання зобов'язань за договором.

Перш за все необхідно відзначити, що відповідно до цивільного законодавства України, за договором транспортного експедирування виконується або організується виконання визначених договором послуг, що пов'язані з перевезенням вантажу. Правова природа вказаного зв'язку транспортного експедирування з перевезенням вантажу за загальним правилом визначається тим, що договір перевезення вантажу визнається основним, а договір транспортного експедирування додатковим, допоміжним, таким, що призначений обслуговувати основний договір¹⁰. О.С. Йоффе вважав, що єдність різноманітних дій експедитора цементує допоміжний характер діяльності експедитора по відношенню до перевізника¹¹.

З цими позиціями не в повній мірі можна погодитись, оскільки без зобов'язання щодо перевезення вантажу договір транспортного експедирування існувати не може. Неможливо на сьогоднішньому етапі розвитку зобов'язання з транспортного експедирування також говорити про його допоміжний характер. Можна навести приклад, коли в рамках повного транспортно-експедиторського обслуговування – «від двері до двері» – зобов'язання з транспортного експедирування виходить на перший план, в рамках якого можуть укладатися не один та не два договори перевезення вантажу.

Щодо співвідношення даних двох договірних зобов'язань, необхідно відзначити, що у відповідності до ч. 2 ст. 929 ЦК України, правила гл. 65, що присвячені договору транспортного експедирування, поширюються також на випадки, коли у відповідності до договору обов'язки транспортного експедитора виконує перевізник¹². У даному випадку можливі дві ситуації. Перший випадок, це коли перевізник виконує функції транспортного експедитора, що пов'язані з перевезенням вантажу, які він здійснює самостійно. У правовій доктрині склалася думка, згідно з якою до таких відносин, залежно від їхнього характеру, належить застосовувати норми про договір транспортного експедирування, або про договір перевезення, оскільки самі експедиторські функції виконуються при здійсненні процесу перевезення¹³.

Друга ситуація можлива у тому випадку, коли перевізник виступає експедитором по відношенню до іншої особи (наприклад, іншого перевізника) та правила про експедирування застосовуються без будь-яких виключень. Ця позиція є менш визначеною і викликає ряд дорікань з боку цивілістів. На думку В.В. Вітрянського, експедитор залишається експедитором тільки для свого клієнта та не може виступати експедитором по відношенню до іншого перевізника¹⁴.

Дискусійним залишається у науці питання про можливість дій експедитора у ролі перевізника. Більшість вчених вважають, що договір транспортного експедирування має водночас самостійний характер та допоміжний характер по відношенню до договору перевезення¹⁵. Проте, право більшості європейських країн, а також міжнародні угоди передбачають діяльність транспортного експедитора у двох ролях – договірному перевізника (принципала) та посередника (агента). Виходячи з вищезазначеного, це питання має важливе юридичне значення, оскільки відповідальність експедитора-перевізника дуже відрізняється від відповідальності експедитора-посередника.

Стаття 929 ЦК України містить відкритий перелік транспортно-експедиторських послуг, але всі ці послуги, відповідно до частини першої даної статті, пов'язані з перевезенням, тобто є похідними від договору перевезення вантажу. Згідно ст. 8 Закону України «Про транспортно-експедиторську діяльність»¹⁶, транспортні експедитори можуть лише організовувати перевезення вантажів різними видами транспорту, а інші послуги, які

надаються транспортними експедиторами мають допоміжний та супутній характер по відношенню до перевезення.

Якщо звернутися до мети зобов'язань, що співвідносяться, то метою договору перевезення є надання послуг по переміщенню вантажу у просторі, а метою договору транспортного експедирування є надання послуг зі звільнення вантажовідправника (вантажоотримувача) від невластивих йому функцій з організації та забезпечення перевезення.

На думку В.В. Вітрянського, у випадку, коли експедитор бере на себе обов'язки доставити власними засобами вантаж від складу відправника до складу отримувача, договір перевезення не має самостійного значення, а є лише елементом договору транспортного експедирування. При такому підході вантажовідправник та перевізник поєднуються в одній особі (експедитор)¹⁷. У даному випадку відсутній сам договір перевезення, без якого, у свою чергу, не може існувати договір транспортного експедирування. У договорі транспортного експедирування буде відсутня сторона, в інтересах якої надаються послуги, а саме – вантажовідправник (вантажоотримувач). Насправді цього не відбувається, оскільки договір перевезення не поглинається у правовому відношенні договором транспортного експедирування. На відповідному етапі виконання договору відбувається трансформація експедитора у перевізника, і з цього моменту діє самостійний договір перевезення, в якому беруть участь дві сторони – вантажовідправник та перевізник. При допущенні зворотної ситуації прийшлося би визнати, що зобов'язання з перевезення вантажу є елементом складного транспортно-експедиторського зобов'язання, спрямованого не на переміщення вантажу у просторі, а на надання послуг, пов'язаних з таким переміщенням. Надання послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу, передбачає наявність самостійного зобов'язання з перевезення. В іншому випадку, послуга з перевезення, як елемент договору транспортного експедирування, буде одночасно послугою, пов'язаною з цим же самим перевезенням, тобто сама з собою.

Для уникнення можливих майбутніх дискусій з питання про можливість дій експедитора у ролі перевізника та недопущення непорозумінь при тлумаченні предмета договору транспортного експедирування, на нашу думку, варто було б у Закон України «Про транспортно-експедиторську діяльність» внести певні зміни. А саме зазначити, що експедитор, який у рамках зобов'язання з транспортно-експедиторського обслуговування виступає у ролі перевізника, має право виконати перевезення вантажів своїми власними засобами (фактичний перевізник) чи від свого імені укласти договір перевезення вантажу з третіми особами (договірний перевізник). До таких відносин повинно застосовуватися законодавство про перевезення вантажів з урахуванням правил, встановлених цим законом.

Вказана правова невизначеність щодо деталей правових відносин перевізників та експедиторів може бути усунена відповідними нормативними положеннями – тлумаченням існуючих правових норм або доповненням їх

вже на рівні нормативного документу положеннями щодо здійснення транспортно-експедиторської та транспортної діяльності в Україні. Але, нажаль, нічого подібного на сьогодні у нас немає. Цим об'єктивно гальмується вирішення як наукових, так і практичних завдань виробників послуг. Цілком очевидно, що вказана обставина не надає нормативно-правових підстав для науково-практичного обґрунтування вирішення таких проблем як:

- інтеграція українських виробників послуг в міжнародний нормативно-правовий простір здійснення транспортно-експедиторської діяльності;
- проектування і впровадження в практику сучасних технологій спільного логістичного обслуговування клієнтури спільно експедиторами і перевізниками;
- розвиток і підтримка добросовісної конкуренції між виробниками транспортно-експедиторських послуг та транспортних послуг;
- визначення правил поведінки на ринку, кола законних вимог та очікувань клієнтів – як споживачів послуг тощо.

Транспортна діяльність в Україні загалом набуває все більшого розвитку тяжіючи тим самим до європейських розвинутих країн, проте існує ще безліч невирішених завдань, на які варто звернути увагу і посприяти їхньому розв'язанню.

Не дивлячись на різницю в думках, правова доктрина була і є одноставною у тому, що договір транспортно експедирування суттєво відрізняється від договору перевезення за рядом ознак, а саме: 1) консенсуальною природою договору; 2) допоміжним характером експедиції щодо перевезення; 3) посередницькою сутністю цього типу договору¹⁸. Таким чином, до договорів перевезення вантажів він не належить, а тому і відокремлений в новому ЦК України в окрему главу. Резюмуючи вищезазначене, можна зробити висновок про те, що договори перевезення та транспортно-експедирування є самостійними однопорядковими зобов'язаннями.

1. *Севрюкова І.Ф.* Деякі проблеми класифікації цивільно-правових договорів / І.Ф. Севрюкова // Вісник Одеського національного університету. – 2011. – №15. – С. 63.
 2. *Цивільний кодекс України*: станом на 16 жовтня 2006 р. – К.: Велес, 2006. – 272 с.
 3. *Цивільне право України*: підручник: у 2 кн.; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Кн. 2. – С. 276.
 4. *Цивільний кодекс України*: станом на 16 жовтня 2006 р. – 272 с.
 5. *Господарський кодекс України* від 16.01.2003 № 436-IV // ВВР України. – 2004. – № 1. – С. 21.
 6. *Про транспортно-експедиторську діяльність*: Закон України від 1 липня 2004 року № 1955-IV // Відомості Верховної Ради. – 2013. – №28. – Ст. 295.
 7. *Цивільний кодекс України*: станом на 16 жовтня 2006 р. – 272 с.
 8. *Луць В.В.* *Контракти у підприємницькій діяльності*: навч. посібник / Луць В.В. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С.80.
 9. *Про Статут автомобільного транспорту УРСР*: Постанова Ради Міністрів УРСР від 27 червня 1969 р. № 401 // Відомості Верховної Ради. – 1981. – № 351.
 10. *Витрянский В.В.* Договори о транспортной экспедиции и иных услугах в сфере транспорта / Витрянский В.В. – М.: Статут, 2003. – С. 70.
 11. *Йоффе О.С.* *Обязательственное право* / Йоффе О.С. – М.: Юрид. лит., 1975. – С. 544.
 12. *Цивільний кодекс України*: станом на 16 жовтня 2006 р. – 272 с.
 13. *Гражданское право: учебник* / [под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого]. – М., 1998. – Т. 2. – С. 414.
 14. *Витрянский В.В.*

Цит. работа. – С. 58-59. **15.** Андреев В.К. Транспортно-экспедиционное обслуживание / Андреев В.К. – М., 1976. – С. 5-6. **16.** Про транспортно-експедиторську діяльність: Закон України від 1 липня 2004 року № 1955-IV // ВВР України. – 2013. – №28. – Ст. 295. **17.** Витрянский В.В. Цит. работа. – С. 74. **18.** Якушев В. Экспедитор и перевозчик в российском праве: прошлое, настоящее и будущее / В. Якушев // Хозяйство и право. – 1996. – № 1. – С. 83.

УДК 347.121.1

Т. О. СОФІЮК

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРИВАТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО МАЄ НАУКОВУ, ХУДОЖНЮ ЧИ ІСТОРИЧНУ ЦІННІСТЬ

Здійснено спробу аналізу концепції права особистої свободи. Досліджено юридичне значення дій в немайновій сфері, спрямованих на доступ до приватної інформації, необхідної для створення чи публікації нових досягнень наукової думки, витворів мистецтва і літератури. Розглянуто питання задоволення публічного інтересу в отриманні інформації. Проаналізовано обставини, які ускладнюють доступ до приватної інформації, наділеної науковою, художньою чи історичною цінністю. Запропоновано способи забезпечення користування досягненнями науки, витворами мистецтва і літератури.

Ключові слова: інформація, особисте життя, творчість, право особистої свободи, неотоканність приватного життя, порушення приватності.

Софіюк Т.А. Обеспечение доступа к частной информации, наделенной научной, художественной или исторической ценностью

Предпринята попытка анализа концепции права личной свободы. Совершено исследование юридического значения действия в немущественной сфере, направленных на доступ к личной информации, необходимой для создания или публикации новых достижений научной мысли, произведений искусства и литературы. Рассмотрены вопросы удовлетворения публичного интереса в получении информации. Проанализированы обстоятельства, затрудняющие доступ к частной информации, наделенной научной, художественной или исторической ценностью. Предложены способы обеспечения пользования достижениями науки, произведениями искусства и литературы.

Ключевые слова: информация, личная жизнь, творчество, право личной свободы, неприкосновенность частной жизни, нарушение приватности

Softyuk Taras. Providing access to private information containing scientific, artistic or historical value

An attempt of the analysis of the concept of the right of a personal liberty is made. Research of legal significance of actions in the non-property sphere, directed on access to the personal information, necessary for creation or the publication of new achievements of scientific thought, works of art and literature is made. Questions of satisfaction of public interest in obtaining the information are considered. The circumstances complicating access to private information containing scientific, artistic or historical value are analysed. Ways of ensuring an access to the achievements of science, works of art and literature are offered.

Key words: information, private life, creation, creative work, individual liberty right, privacy, infringement of privacy